

Betaling van successierechten met kunstwerken*

In de loop van de 20ste eeuw zijn vele kunstwerken en zelfs gehele verzamelingen uit ons land verdwenen om de erfgenamen van de overleden eigenaar in de gelegenheid te stellen de successierechten over de nalatenschap te betalen. Zo werd na de dood van Jhr. Mr. H.A. Steengracht (1836-1912) de beroemde Galerie Steengracht, waarvan een kleine kern al in de 18de eeuw bijeengebracht was en die daarna vooral door zijn grootvader en hemzelf aanzienlijk was uitgebreid, op een veiling in Parijs verkocht.

Die verkoop was nodig om zijn achterneef en erfgenaam W.A.A.J. baron Schimmelpenninck van der Oye in staat te stellen de torenhoge successierechten op de nalatenschap, die onder andere het landgoed Duivenvoorde omvatte, te betalen. Dankzij de inspanningen van de Vereniging Rembrandt bleef een zestal schilderijen voor ons land behouden, maar de rest werd over de gehele wereld verspreid. En toen Baron Schimmelpenninck in 1957 was overleden, moest zijn zuster andermaal bezittingen verkopen ter betaling van de successierechten en werd onder andere de deels al in de 18de eeuw bijeengebrachte collectie prenten en tekeningen naar de veiling gestuurd. Om te voorkomen dat binnen enkele jaren Duivenvoorde en het daar aanwezige verdere kunstbezit wederom door de fiscus zou worden bedreigd, bracht die zuster, L.H. barones Schimmelpenninck van der Oye, kasteel en collecties onder in een stichting, die sindsdien de bezittingen als openbare instelling beheert.

Naast dit ene voorbeeld zouden er talrijke soortgelijke gevallen kunnen worden genoemd, waarbij in de loop van de tijd belangrijke kunstwerken of gehele collecties werden verkocht om aan de successieverplichtingen te voldoen. Niet zelden verdwenen de verkochte kunstwerken naar het buitenland. Sinds 1998 bestaat er echter

een regeling die ertoe moet bijdragen om dit soort dreigende uitverkoop van belangrijk particulier kunstbezit te voorkomen. Met zo'n regeling tot betaling van successierechten in natura volgde ons land de al langer bestaande praktijk uit diverse andere West-Europese landen, zoals Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. De betreffende bijstelling op het Uitvoeringsbesluit van de Successiewet 1956 werd vastgesteld bij Koninklijk Besluit van 23 februari 1998 en staat bekend als de kwijtscheldingsregeling 'Betaling successiebelasting in de vorm van kunstvoorwerpen'.

DE KWIJTSCHELDINGSREGELING

Ieder die een erfenis krijgt moet daarover successierechten betalen. De hoogte van deze belasting is afhankelijk van de omvang van de erfenis en van de relatie tussen de overledene en de erfgenaam. Hoe verder de verwantschap tussen erflater en begunstigde is, des te hoger is het percentage voor de successie. Die aanslag kan bij waardevolle nalatenschappen, waarbij de erfgenamen niet behoren tot de directe familiekring van de erflater,

oplopen tot 68% van de waarde van de erfenis. Geen wonder dat erven, ook als ze prijs stellen op het bezit van nagelaten kunstwerken, vaak gedwongen zijn deze geheel of gedeeltelijk te verkopen. De kwijtscheldingsregeling maakt het echter mogelijk om de aanslag voor de successie geheel of gedeeltelijk te betalen met voorwerpen van nationaal cultuurhistorisch of kunsthistorisch belang, die deel uitmaken van de betreffende nalatenschap. Die objecten worden dan overgedragen aan de Staat der Nederlanden, die ze een plaats geeft in een museum of andere openbare instelling. Om het gebruik van de regeling te stimuleren, wordt de 'inleverwaarde' daarbij vastgesteld op 120% van de taxatiewaarde. Deze bonus van 20% van de waarde is in de regeling opgenomen omdat eigenaren vaak de hoop koesteren dat bij verkoop via een veiling de hamerprijs boven de taxatiewaarde zou kunnen uitkomen. Doordat de Staat 120% van de waarde biedt en de erven verdere verkoopkosten uitsparen – bij veiling betaalt ook de inbrenger immers een percentage verkoopkosten aan het veilinghuis –,

* In verband met de bescherming van de privacy van de betrokkenen zijn hier alleen de namen van vroegere eigenaren genoemd die in overleg met de betrokkenen eerder door het ontvangende museum openbaar zijn gemaakt.

Contra-compositie X
Theo van Doesburg
1924. Olieverf op doek,
50,5 x 50,5 cm
KRÖLLER-MÜLLER
MUSEUM, OTTERLO

hoopt de overheid aan belanghebbenden een aantrekkelijk alternatief te bieden.

CRITERIA EN BEOORDELING

Het Koninklijk Besluit van 1998 omschrijft welke soorten objecten in aanmerking komen.

Dat zijn allereerst voorwerpen die zijn geplaatst op de lijst behorende bij de Wet Behoud Cultuurbezit en voorwerpen die geheel overeenkomen met de daar gestelde eisen. De criteria voor de toepassing van de successieregeling zijn echter ruimer, want ook objecten of collecties die in meer algemene zin van bijzonder nationaal cultuurhistorisch of kunsthistorisch belang zijn, komen in aanmerking. Daarbij worden ze getoetst op presentatie- of attractiewaarde, artistieke waarde, de relevantie van de herkomst, indien van toepassing het belang van het ensemble, al dan niet in combinatie met documentatiewaarde. Het gaat hierbij niet uitsluitend om kunstwerken, want ook andere roerende objecten van historische betekenis kunnen in aanmerking komen. Van essentieel belang is dat de aangeboden voorwerpen een vaste functie moeten kunnen vervullen in het Nederlands openbaar (kunst)bezit en niet verdwijnen in een staatsdepot.

Voor de inhoudelijke en belastingtechnische beoordeling van de ingediende aanvragen wordt de Minister van Financiën geadviseerd door een daartoe ingestelde commissie van drie personen, onder voorzitterschap van de voormalige President van de Algemene Rekenkamer en vroeger Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Financiën, Mr. H.E. Koning. De commissie wordt ondersteund door een ambtelijk secretariaat vanuit het Ministerie van Financiën. De directeur of een door haar aangewezen medewerker van het Instituut Collectie Nederland kan de commissievergaderingen bijwonen en heeft daarin een adviserende stem. Doorgaans is bij goed-

Portret van Eduard Wallis en Portret van Maria van Strijp
Johannes Cornelisz Verspronck
1652. Olieverf op paneel, 97 x 75 cm
RIJKSMUSEUM
AMSTERDAM

Uitzicht op baai
Carel Willink
1935. Olieverf op doek,
97,7 x 64,2 cm
MUSEUM BOJMANS VAN
BEUNINGEN, ROTTERDAM
(Bruikleen Instituut
Collectie Nederland)

keuring van een aanvraag duidelijk voor welk museum de werken zijn bestemd. Wanneer dat een voormalig rijksmuseum is, worden de verworven objecten direct aan dat museum overgedragen, terwijl in alle andere gevallen het beheer toevalt aan het Instituut Collectie Nederland, dat de stukken weer in bruikleen geeft aan niet-rijkscollecties.

RESULTATEN SINDS 1998

In ruim tien jaar tijd zijn tientallen aanvragen voor toepassing van de successieregeling ingediend, waarvan er ruim dertig zijn toegewezen. Daarnaast is er een reeks afwijzingen, soms op inhoudelijke en soms op belastingtechnische gronden. De toewijzingen variëren van afzonderlijke objecten tot gehele collecties en de waarde ervan van enkele duizenden euro's tot aanzienlijke bedragen van zeven cijfers. Ook naar aard is er een brede variatie: Nederlandse en buitenlandse schilderijen, tekeningen en prenten vanaf de 15de tot en met de 20ste eeuw, kunstnijverheid, etnografica en een verlucht handschrift.

Met enkele bijzonder belangrijke museum-aanwinsten hebben de lezers van het *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* al in voorafgaande nummers kennis kunnen maken, aangezien ze behoren tot de kunstwerken waarvan de waarde het bedrag aan te verlenen vrijstelling van successierechten te boven ging, zodat aanvullende financiering moest worden gezocht. Aangezien daarbij ook de Vereniging Rembrandt haar steentje heeft bijgedragen, werd hun bijzondere betekenis reeds eerder in het Bulletin belicht. Het betreft de twee prachtige portretten van Eduard Wallis en Maria van Strijp uit 1652 door de Haarlemse schilder Johannes Verspronck, verworven door het Rijksmuseum, en het monumentale portret van de Familie Lütjens uit 1944 door Max Beckmann, verworven ten behoeve van het Museum Boijmans Van Beuningen.¹

Een vergelijkbare situatie, waarbij aanvullende financiering van onder andere de Vereniging Rembrandt nodig was, deed zich voor bij het schilderij *Contra-compositie X* uit 1924 van Theo van Doesburg, dat dankzij een samenspel van financieringsvormen in 2003 kon worden toegevoegd aan de collectie van het Kröller-Müller

Museum.² Hetzelfde museum heeft geheel dankzij de successieregeling in de afgelopen jaren ook twee andere kapitale aanwinsten geboekt, namelijk de tekening *Vrouw met kruiwagen* van Vincent van Gogh uit maart 1883 en het schilderij *Bloeiend boompje 1* door Bart van der Leek uit 1921. Het laatstgenoemde schilderij is nu in het Kröller-Müller verenigd met de daar al eerder aanwezige variant *Bloeiend boompje 2* uit hetzelfde jaar.

Al in 1999 werd een viertal schilderijen uit de 17de en 18de eeuw uit een particuliere verzameling ter betaling van successie ontvangen; het Frans Hals Museum werd daarbij verrijkt met een Haarlems stadsgezicht van Isaac Ouwater en het Rijksmuseum met de drie andere stukken, waaronder een *Winterlandschap met schaatsers* van de hand van de schilder Adam van Breen. Een omvangrijke aanwinst is een collectie van ongeveer 250 tekeningen en schilderijen op papier van de hand van de Friese kunstenaar Gerrit Benner uit de jaren 1945-1981, die een plaats kreeg in het Fries Museum te Leeuwarden en daar een prachtig overzicht geeft van Benners latere werk. Een kleine verzameling schilderijen van diverse hedendaagse realistische kunstenaars ging naar het Drents Museum. Dankzij de regeling kon een in de 19de eeuw gevormde Arnhemse collectie van ruim 25 overwegend 19de-eeuwse schilderijen bijeen worden gehou-

Studie van boomstammen en -wortels

Roelant Savery

Houtskool, zwart krijt en waterverf,
48,2 x 37 cm

RIJKSMUSEUM AMSTERDAM

Schenking van de erven van de heer
I.Q. van Regteren Altena

den en in het Historisch Museum in Arnhem worden ondergebracht; de verzameling omvat werk van onder anderen P.C. Wonder, J.C. Schotel en H.W. Mesdag.

Museum Boijmans Van Beuningen verkreeg op deze manier, behalve het hier-voor genoemde schilderij van Beckmann, *Uitzicht op baai van Carel Willink* uit 1935 en het *Zelfportret in Blaricum* uit 1934 door Herman Kruyder. Een monumentaal groot werk van Jan van Goyen, het in 1642 geschilderde *Gezicht op het Huis Roukoop aan de Vliet* werd geplaatst in de Leidse Lakenhal. De omvangrijke collectie hedendaagse Afrikaanse kunst van Felix Valk kreeg dankzij de kwijtscheldingsregeling een plaats in het Afrika Museum in Berg en Dal en de verzameling voorwerpen uit Borneo van Martin Piers kon mede dankzij deze regeling worden ondergebracht in het Museum Nusantara in Delft.

Een instelling die al een aantal keren gebruik heeft kunnen maken van de geboden faciliteiten is het Rijksprentenkabinet in Amsterdam. Uit diverse nalatenschappen werd de collectie prenten en tekeningen aanzienlijk verrijkt, onder andere met een interessante keuze aan werken uit de 20ste eeuw. Van uitzonderlijk belang is de recente verkrijging van 45 oude Italiaanse en Nederlandse tekeningen, afkomstig uit de verzameling van prof. dr. I.Q. van Regteren Altena, waaronder bladen van Maarten van Heemskerck, Karel van Mander, Paulus van Vianen, Jacques de Gheyn en Roelant Savery.

DE VOORLOPIGE TOETSING

Eigenaren die objecten bezitten die mogelijk te zijner tijd in aanmerking kunnen komen voor toepassing van de kwijtscheldingsregeling kunnen daarover wat meer duidelijkheid verkrijgen door middel van een verzoek tot voorlopige toetsing door de beoordelingscommissie. Een positieve beoordeling is echter voor geen van beide partijen bindend: de erven van de huidige eigenaar beslissen uiteindelijk of zij een beroep op de regeling willen doen en de staat kan terugkomen op een voorlopig oordeel indien het belang van het object voor het openbaar kunstbezit intussen is gewijzigd. In de afgelopen jaren heeft een tiental eigenaren gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot voorlopige toetsing, waarbij ook enkele gehele collecties zijn beoordeeld.

DE TOEKOMST

Diverse andere aanvragen van kleinere en grotere omvang zijn in behandeling of worden thans voorbereid, maar daarover

kan hier uiteraard nog niets worden meegedeeld. Ondanks het feit dat in de afgelopen reeks van jaren al vele kunstwerken en andere objecten dankzij de successieregeling een blijvende plaats in de Nederlandse musea hebben gekregen, zijn de mogelijkheden van de regeling nog onvoldoende bekend en zijn er ook na de invoering ervan prachtige kansen gemist. Voor eigenaren en hun erfgenamen biedt de kwijtscheldingsregeling echter een uitstekende oplossing om lang gekoesterd kunstbezit zonder geldelijk verlies een passende bestemming te geven. En voor musea is er alle reden om in hun contacten met particuliere verzamelaars de mogelijke toepassing van de regeling ter sprake te brengen, aangezien het een unieke mogelijkheid biedt tot verrijking van de collecties ♦

Rudi Ekkart

Directeur van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD), bestuurslid van de Vereniging Rembrandt en lid van de beoordelingscommissie voor de toepassing van de hier besproken regeling

AANVRAAG KWIJTSCHELDING VAN SUCCESSIERECHTEN

Een aanvraag voor gehele of gedeeltelijke kwijtschelding van successierechten door betaling in natura kan door of namens de erven schriftelijk worden ingediend bij de behandelende belastinginspecteur binnen acht weken nadat de aanslag successiebelasting definitief is vastgesteld. Een aanvraag moet vergezeld gaan van een taxatierapport. Indien een erkend museum, bibliotheek, archief of vergelijkbare openbare instelling belangstelling heeft om het object of de objecten in de verzameling op te nemen, is het nuttig een brief van de betreffende instelling aan het verzoek toe te voegen.

Eigenaren die willen nagaan of een of meer kunstwerken in hun bezit te zijner tijd in aanmerking komen voor toepassing van de kwijtscheldingsregeling kunnen een voorlopige beoordeling door de toetsingscommissie vragen. Een dergelijke procedure is voor geen van beide partijen bindend. Aanvragen voor een voorlopige beoordeling dienen te worden gericht aan:

Ministerie van Financiën
Centrum voor Proces- en Productontwikkeling
Domein Belastingen op arbeid en vermogen
Postbus 20201
2500 EE Den Haag

Noten

1. Deze werken door Johannes Verspronck en Max Beckmann zijn gepresenteerd in het *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* van zomer 2008 resp. voorjaar 2009.
2. Zie het *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* van najaar 2003 voor het schilderij door Theo van Doesburg.